

821.135.1.09 p. 05
C58
6-47

O ISTORIE DESCHISĂ A LITERATURII ROMÂNE DIN BASARABIA

Mihai Cimpoi

EDITURA FUNDATIEI CULTURALE ROMÂNE

MIHAI CIMPOI

O ISTORIE DESCHISĂ A LITERATURII ROMÂNE
DIN BASARABIA

O ISTORIE DESCHISĂ
A LITERATURII ROMÂNE
DIN BASARABIA

Ediția a III-a revizuită și adăugată

© EDITURA FILIPĂȘII CULTURALE

ROMÂNIE

Alte. Adresă nr. 38, sectorul 1

11173 București

ROMÂNIA

Tel. 230.71.43

Fax 230.75.30

E-mail = editura@filipasi.ro

ISTORIILE SECOLULUI XX

Coordonatorul colecției: DANIEL CRISTEA-ENACHE

Redactori: RADU SĂNDULESCU, NICOLAE MARCIUC

Coperta: DONE STAN

Tehnoredactare: MARCEL POIATĂ

© EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE
ROMÂNE

Aleea Alexandru nr. 38, sectorul 1

71273 București

ROMÂNIA

Tel.: 230.25.43

Fax: 230.75.79

E-mail = fcr@algoritma.ro

ISBN 973-577-342-2

MIHAI CIMPOI

O ISTORIE DESCHISĂ A LITERATURII ROMÂNE DIN BASARABIA

Ediția a III-a revăzută și adăugită

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE

București • 2002

Când mi-am pierdut eu țara, atunci mi-a fost pieirea,
Atunci mi-a fost moartea dintâi și cea mai grea.

Publius Ovidius Naso

Literatura română este una și indivizibilă.

G. Călinescu

N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una,
aceeași cu cea de peste Prut. Aceasta să se știe
din capul locului, ca să nu mai vorbim degeaba.

Alexie Mateevici

ARGUMENT LA PRIMA EDIȚIE

Istoria stă adesea în fața noastră ca un sfînx cu tainele pecetluite, ca o carte cu șapte peceți. O tăcere desăvârșită, coborâtă parcă din Neant, zădărnicește încercările noastre de a-i pătrunde sensurile intime, ordinea interioară, legile implacabile.

Pornim, totuși, dinspre *noi* spre ea, căci structurile pe care le identificăm ne implică în mod firesc. Evitând, cu delicatețe și probitate profesională, viziunea subiectivă care, așa cum spune Cassirer, nu ne oferă decât fragmente risipite ale oglinzii sparte a umanității, istoricul apelează la metode mai obiective: se dedă experimentelor psihologice, adună date statistice și documente, lasă faptele să vorbească cu glasul lor propriu. Zadarnic însă, căci tot pe omul viu, real, individual îl găsim acolo, în fapte. „Istoria, ca și poezia, este un organon al propriei noastre autocunoașteri, un instrument indispensabil pentru edificarea universului nostru uman“ (Ernst Cassirer, *Eseu despre om*, București, 1994, p. 285).

Literatura română din Basarabia s-a închis în tăcerea propriului său *cerc*, emblemă prin excelență a mioriticului. Spiritul românului basarabean cunoaște o mișcare *circulară*, care este aceea a unui fatum asumat. În acest cerc identificarea cu Iisus îi asigură liniștea existenței, chiar dacă aceasta e pusă sub semnul tragicului.

În linii mari, literatura ce se creează aci este expresia unui asemenea cerc care își este suficient sieși. Ea este, bineînțeles, o literatură română, etalând totuși un anumit regionalism cultural în care a întrezărit o notă proprie și – în legătură cu aceasta – un provincialism păgubitor: „Este greu să scrii istoria unei literaturi naționale, ca artă, când întreg cadrul te ispitește să faci referiri esențialmente neliterare, să te dedai la speculații despre etica și despre caracteristicile naționale care n-au aproape nimic de-a face cu arta literaturii“, afirmă René Wellek, nu fără a preciza, îngăduitor și obiectiv, că „desigur, orice dezvoltare națională a artei literare prezintă o problemă pe care istoricul nu-și poate permite s-o ignore“ (René Wellek, Austin Warren, *Teoria literaturii*, București, 1967, p. 353). Criteriul valoric, literatura fiind esențialmente un sistem de valori, trebuie să preocupe o istorie a literaturii ce se vrea *critică* prin excelență. Totuși, e de competența istoricului literar german să-i trateze cu o considerație deosebită pe filosofii-popularizatori din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, așa-ziii *nicolaiți* (de la marele editor Nicolai, care a realizat „Biblioteca generală germană“ în 250 de volume), după cum intră în atribuțiile istoricului literar american să vadă începuturile literaturii naționale în dările de seamă despre călătoriile în lumea nouă a unor spanioli, francezi sau englezi apărute în 1529-1531, ale celui portughez să se preocupe de textele de logică, medicină, teologie, educație ale „xenofililor“ din secolul al XVIII-lea (vezi Antonio José

SUMAR

ARGUMENT LA PRIMA EDIȚIE	7
ARGUMENT LA EDIȚIA DE FAȚĂ	9
LITERATURA BASARABEANĂ: CARACTERE ESENȚIALE	11
Exilul basarabean ca exil interior	18
Cultură și literatură. Rădăcini și coroană	22
Regalitatea documentului uman	31
Măreția naturalismului	33
PIONIERI ȘI CLASICI	38
Costache Stamati, „românul înstrăinat“	38
Ioan Cantacuzino	41
Teodor Vârnav	42
Alexandru (Alec) Donici, ilustrul fabular	43
Costache Negruzzi, „basarabeanul“ universal	44
Alec Russo, „ruginitul“ modern	52
Constantin de Stamati-Ciurea: lumea ca pradă	56
Ioan Sârbu	59
Alexis Nacco	60
Bogdan Petriceicu Hasdeu, Demiurg și Satan	60
Zamfir Rali-Arbore (Arbure-Ralli)	66
Dumitru C. Moruzi	66
Victor Crășescu (Ștefan Basarabeanu), schiștistul	69
Matei Donici	70
Gheorghe Păun	71
Dimitrie Petrino, levantinul basarabean	71
Un roman anonim (1859?)	74
MESIANICII ÎNCEPUTULUI SECOLULUI AL XX-LEA	78
Secolul al XX-lea: etape (arse) și drumuri (întrerupte)	78
Alexie Mateevici, homo christianus	81

Tudose Roman	85
Leon Donici-Dobronravov	85
Un aromân basarabeian: Nuși Tulliu	87
O dramă romantică: <i>Vasile Lupu</i> de Sever Zotta	88
Un fenomenolog al mulțimilor: Paul Gore	89

ORA STELARĂ (Anii treizeci: românism și culoare locală) 91

Regionalismul cultural. „Viața Basarabiei“ și alte reviste	91
„Cercul destinului“. Neosemănătorism și naturalism.	103
Constantin Stere, romancierul total.	109
Gheorghe V. Madan, romanticul tradiționalist.	115
Pan Halippa, poetul „Florilor de pârlăoagă“	118
Ion Buzdugan, poetul păstorilor de timpuri.	119
Sergiu Victor Cujbă	121
Olga Crușevan-Florescu (O. Cantacuzino)	122
Liuba Dimitriu	122
Petru Stati	123
Lotis Dolënga (Elisabeta Eliade)	125
Alfred Basarab Tibereanu.	126
Vladimir Cavarnali.	127
Iacob Slavov	128
Teodor Nencev, dedublatură	128
Vasile Luțcan	129
Nicolae Coban	130
Magda Isanos, „nepoată“ a Greciei și fiică a Basarabiei	131
Al. Robot	134
Sergiu Matei Nica	135
Andrei Ciurunga (Robert Cahuleanu)	136
Eugeniu Coșeriu, precursor al absurdului	138
Arcadie Donos	140
Zboruri anunțate. Neantul anonimului	141

PERIOADA POSTBELICĂ: RĂTĂCIRI DOGMATICE ȘI ÎNTOARCEREA LA ITHAKA 153

Înstrăinare, ruptură, continuitate	153
Infernul proletcultist.	156
Singuri sub semnul exilului	160
Vânturile lumii și focul sacru din vatra proprie.	164
Fenomenul morții artistului	166
Generația pierdută și întoarcerea la uneltele	167
Scriitorii perioadei 1955-1965 față cu „teroarea istoriei“ (Reabilitarea eticului și a sacrului)	173
Căutarea de sine a literaturii basarabene. „Copiii anilor treizeci“	184
Schimbarea la față	200

Generația „ochiului al treilea“ (Reabilitarea esteticului)	212
Optzeciștii. Cearta dintre tradiționaliști și (post)moderni	226
Complexele (re)integrării. Cultul Eumenidelor	245
Melpomene în „cercul strâmt“ basarabean	251
Drama criticii și istoriei literare	254
Interferențe (Realități manifeste și ascunse)	263
I. Literatura de limba rusă	263
II. „Caravana de demult“ (Scriitori de expresie găgăuză și bulgară)	266
III. Evreii, stele rătăcitoare	268
IV. Heimat-ul (Literatura germană din Basarabia)	271
Homo folcloricus	272
Prezențe basarabene în literatura română postbelică	275
VIAȚA LITERARĂ	298
Uniuni de creație, cenacluri, reviste, congrese, premii	298
Preocupări academice (Personalități basarabene, membri ai Academiei Române și ai Academiei de Științe a Moldovei)	318
Odiseea luptei pentru limba română	320
POSTARGUMENT	327
Fenomenul basarabean sub semnul Păsării Phoenix	327
ADDENDA	343
I. Un „Ion“ basarabean, proiectat de Liviu Rebreanu	343
II. Un basarabeanofil: Garabet Ibrăileanu	344
III. Originile basarabene ale lui Vasile Alecsandri	346
BIBLIOGRAFIE	348
Lucrări generale	348
Pionieri și clasici	355
Mesianicii începutului secolului al XX-lea	363
Ora stelară	363
Perioada postbelică	373
Prezențe basarabene în literatura română postbelică	395
Interferențe (<i>Literatura de limba rusă. „Caravana de demult“ sau scriitori de limbile găgăuză și bulgară. Evreii, stele rătăcitoare. Scriitori de limba germană</i>)	399
Odiseea luptei pentru limba română	400
INDICE DE NUME	403